

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ СОТЫ

НАРХОЗ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ЕУРАЗИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАЛЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ
ЗЕРТТЕУЛЕР ИНСТИТУТЫ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ
ҚҰҚЫҚТЫ КОНСТИТУЦИЯЛАНДЫРУ:
ЭВОЛЮЦИЯ, ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙ ЖӘНЕ ЗАҢНАМАНЫ
ЖЕТІЛДІРУДІҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ

Ғылыми мақалалар жинағы

Алматы, 2025

Қазақстан Республикасының Конституциялық Соты
Нархоз Университетінің
Еуразиялық экономикалық-құқықтық зерттеулер институты

Қазақстан Республикасының Конституциясына 30 жыл

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА
ҚҰҚЫҚТЫ КОНСТИТУЦИЯЛАНДЫРУ:
ЭВОЛЮЦИЯ, ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙ ЖӘНЕ ЗАҢНАМАНЫ
ЖЕТІЛДІРУДІҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ**

ҒЫЛЫМИ МАҚАЛАЛАР ЖИНАҒЫ

Алматы, 2025

ӘОЖ 342
КБЖ 67.400
Қ 18

Қазақстан Республикасының Конституциялық Соты
Нархоз Университетінің
Еуразиялық экономикалық-құқықтық зерттеулер институты

Қ 18 **Қазақстан Республикасында құқықты конституцияландыру: эволюция, қазіргі жағдай және заңнаманы жетілдірудің негізгі бағыттары** / Ғылыми мақалалар жинағы. Жауапты редакторлар: Қазақстан Республикасы Конституциялық Сотының Төрағасы Ә.Ә. Азимова және Қазақстан Республикасы Конституциялық Сотының жанындағы ғылыми-консультативтік кеңестің мүшесі, Нархоз Университетінің Еуразиялық экономикалық-құқықтық зерттеулер институтының директоры, з.ғ.к., профессор Б.М. Имашев. – Алматы: «Фортуна Полиграф баспасы» ЖШС, 2025. – 426 б.

ISBN 978-601-329-367-7

Бұл басылым Қазақстан Республикасы Конституциясының 30 жылдығына орай шығарылды және ұлттық құқықтың түрлі салаларындағы конституциялық құндылықтарды одан әрі жетілдіру мен дамытудың теориялық және қолданбалы аспектілеріне арналған ғылыми зерттеулерді қамтиды.

Авторлар Конституция мен салалық заңнама арақатынасының, адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарына кепілдіктерді нығайтудың, мемлекеттік билік пен сот төрелігінің тиімділігін арттырудың басты мәселелеріне тоқтала отырып, Қазақстанның құқықтық жүйесін конституционализм тұрғысынан трансформациялауды қарастырады.

Ғылыми мақалалар жинағында заңнаманы конституцияландыру негіздеріне; демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекеттің қалыптасуына; мемлекеттік институттардың жұмыс істеуіне және олардың қоғаммен өзара іс-қимылына; құқықтың материалдық салаларында адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғауға, сондай-ақ конституциялық талаптар тұрғысынан процестік заңнама мен сот жүйесін дамытуға байланысты мәселелерді қамтитын кешенді зерттеулер топтастырылған.

Басылым саясатпен, заң шығару мен құқық қолдану қызметімен айналысатын адамдарға, практик заңгерлерге, ғалымдарға және жалпы жұртшылыққа пайдалы болады.

*Мақалалар авторлық редакцияда жарияланды. Редакция алқасы мен авторлар ұжымы жарияланған мақалалардағы әр автордың ұстанымымен толықтай келіседі дегенді білдірмейді.

ӘОЖ 342
КБЖ 67.400

ISBN 978-601-329-367-7

© Авторлар ұжымы, 2025
© ҚР Конституциялық Соты, 2025
© Нархоз Университеті, 2025
© «Фортуна Полиграф» баспасы ЖШС, 2025

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
КОНСТИТУЦИЯСЫНЫҢ
ОТЫЗ ЖЫЛДЫҒЫНА АРНАЛАДЫ**

4. Бондарь Н.С. Российский судебный конституционализм: введение в методологию исследования. - Москва: «Формула права», 2012. – 106-б.

5. Вологодская Г. Современному Казахстану – поколение «лидеров служения». - 2025. - 14 наурыз. – 8-б.; Мезенцев Р. Мировое признание: ЕНУ вошел в топ-200 по ключевым предметам // Литер. - 2025. - № 28 (4572). - 13 наурыз. – 2-б.

6. Добрынин Н.М. Конституционализм, Конституция России и конституционализация российского права: несколько тезисов о конъюнкции смыслов и юридических практик) // Мемлекет және құқық. 2020. № 4.

7. А.К. Кукеев - Қазақстан Республикасындағы Конституционализм: түсінігі мен мағынасы. // Қазіргі заманғы құқықтану мәселелері. - 2017. - № 1 (63).

8. Қ.К. Тоқаев супер президенттіктен президенттік басқару насанына көшуді ұсынды. URL: <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/14083831>.

9. Tomuschat Ch. International Law: Ensuring the Survival of Mankind on the Eve of a New Century. 281 Recueil des Cours 10, 25. 1999.

Сергей Федорович УДАРЦЕВ –

*Қазақстан Республикасы Конституциялық Сотының судьясы,
з.ғ.д., профессор*

КОНСТИТУЦИЯДАҒЫ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ СОТЫНЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ҰСТАНЫМДАРЫНДАҒЫ ҚОЛДАНЫСТАҒЫ ҚҰҚЫҚ

Жасанды интеллект (бұдан әрі – ЖИ) жасалып әрі дамып, жаһандық өзгерістер, толық цифрландыру, жаңа ақпараттық технологияларды жаппай енгізу, оның ішінде құқық және сот төрелігі саласына да енгізу жағдайында¹²⁶, жаңа ғарыштық қызмет толқыны көтеріліп ¹²⁷, қоғам мен мемлекет эволюциясының жылдамдығы мен векторы өзгеруде, бұл ретте құқық қоғамды елеулі өзгерістерге бейімдеудің маңызды құралдарының бірі және әртүрлі қауіптер мен сын-қатерлерге қарсы тұру құралы болып қала береді. Бұл қауіптер мен сын-қатерлер ұлттық, аймақтық

126 Смит Б. IT как оружие: Какие опасности таит в себе развитие высоких технологий / Брэд Смит, Кэрл Энн Браун; ағылшыннан аударма М.: Альпина Паблишер, 2021. – 352 б.; Право цифровой среды: монография / Т.П. Подшивалов, Е.В. Титова, Е.А. Громовалар редакциясымен. М.: Проспект, 2022. – 896 б.; Филипова И.А. Правовое регулирование искусственного интеллекта: оқу құралы, 3-басылым, жаңартылған және толықтырылған Нижний Новгород: Нижегород мемуниверситеті, 2025. – 321 б. В условиях расширения внедрения ИИ в сферу правосудия представляют интерес размышления о преимуществах и недостатках ИИ-судьи по сравнению с судьей-человеком: Клеандров М.И. Правосудие и справедливость: монография. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Норма: ИНФРА-М, 2023. – С.311-336. О противоречивых тенденциях и рисках развития традиционных и новых цифровых прав человека в цифровом обществе см., напр.: Володенков С.В., Федорченко С.Н. Цифровые технологии и искусственный интеллект в современной политике: учебник. М.: Проспект, 2025. – С.399-426.

127 Ударцев С.Ф. Право и государство как институты и идеи: прошлое, настоящее и будущее. Избранное. М.: Юрлитинформ, 2022. – С.399-426.

лық, экономикалық, саясаттану және әлеуметтанулық идеялар негізінде құқықтық онтологияны қалыптастыруға әсерін қарастырамыз, мұнда бұл өзара іс-қимыл құқықтық мазмұн туындатушы субъекті болып табылады.

Құқық онтологиясы

Құқық онтологиясы – бұл құқықтың бар екендігін, оның мәнін, болмыс негіздерін, сондай-ақ шындықтың құрылымындағы құқықтың орны мен рөлін зерттейтін философиялық пән. Құқық онтологиясы «құқық деген не? Ол қалай жұмыс істейді? Оның табиғаты қандай?» деген негізгі сұрақтарға жауап береді.

Осы негізгі мәселелерге сүйене отырып, Заңның онтологиясы күрделі құрылым деп айтуға болады, онда құқықты формальды жүйе (позитивизм), әмбебап моральдық тәртіптің көрінісі (табиғи құқық) немесе мағынаның мәдени-тәжірибелік құрылымы (феноменология) деп түсінуге болады. Бұл тәсілдерді салыстырмалы талдау заңның әр түрлі өлшемдерін ашады және қазіргі заманғы құқықтық, әлеуметтанулық, саясаттанулық зерттеулерде пәнаралық көзқарастың қажеттілігін тағы бір рет көрсетеді.

Сонымен бірге құқық онтологиясының негізгі аспектілерін бөліп көрсету қажет:

1. Құқық болмыс феномені ретінде.

Құқық тек нормалар жүйесі ретінде ғана емес, сонымен бірге қоғамның онтологиялық құрылымының бөлігі ретінде – бостандықтың, әділеттіліктің, тәртіптің немесе еріктің көрінісі ретінде қарастырылады.

2. Құқық және адам.

Құқық онтологиясы құқық пен адам табиғатының арақатынасын зерттейді: құқық туа біткен, табиғи (табиғи құқық рухында) ма, әлде бұл әлеуметтік келісім мен институционалдық дамудың нәтижесі ме деген сұрақтарға жауап береді.

3. Құқық және мемлекет.

Мемлекеттен тыс құқық бар ма (мысалы, әдеттегі немесе табиғи құқық түрінде) немесе ол мемлекеттік билікпен тығыз байланысты ма, жоқ па, соны зерттейді.

4. Құқық материалдығы және материалдық еместігі.

Мынадай сұрақ талқыланады: құқық тәуелсіз субстанция ретінде бар ма (мысалы, платондық идеялар рухында) немесе ол тек адамдардың санасында және практика арқылы бар ма.

5. Құқықты онтологиялық түсіну көздері.

Философия (Гегель, Кант, Аристотель), құқықтық герменевтика, теологиялық көзқарастар, қазіргі феноменология және экзистенциализм жатады.

ҚР Конституциясы – құқықтық тәртіптің онтологиялық негізі

Конституция құқықтық тәртіптің онтологиялық негізі ретінде әрекет етеді және осы тұрғыда архетип және құқықтық тәртіптің трансцендентальды түрі ретінде әрекет етеді. Конституция құқықтық тәртіптің онтологиялық негізі ретінде әрекет етеді және осы тұрғыда архетип және құқықтық тәртіптің трансцендентальды